

Az öt máramarosi város társadalma a 16–18. században

PhD-értekezés tézisei

Glück László

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

**Pécs
2013**

I. A disszertáció célkitűzése

A dolgozat egy területi alapon kiválasztott társadalmi csoport minden további előzetes korlátozás – így mindenekelőtt tematikus korlátozások – nélküli történeti feldolgozása.

Ily módon, az előzetes kérdésfeltevések lehetőség szerinti mellőzésével vált lehetségessé, hogy elkerüljem a források tematikus indíttatásból fakadó előzetes megválogatását. Ehelyett tehát teljes anyaggyűjtésre törekedtem. Adott körülmények között azonban, az írásos forrásanyag bősége miatt, ez a program csupán aránylag szűk embercsoport vonatkozásában valósítható meg.

A bennünket érdeklő múlt a sajátunk, annak is a premodern szakasza, vagyis az európai civilizáció (a nyugati rendiség) története. Még pontosabban az az időszak, amikor ez a társadalom megindul a modern, mai társadalmi berendezkedés felé vezető átalakulás útján. A történettudomány ezt a folyamatot eleinte inkább a 15–16. század fordulója körüli évtizedek jelenségeihez, feltűnő határpontjaihoz kötötte, amelyhez képest utóbb előtérbe került a 18. század második fele, anélkül azonban, hogy ezáltal a korábban meghatározó újkor-fogalom eltűnt volna. A kettő ily módon egymás mellett élve kimetsz egy hozzávetőleg három évszázados időszakot, amelynek az említett átmenet adná meg a sajátosságát (kora újkor). Eredendően ez a felfogás határozta meg jelen kutatás hozzávetőleges időkereteit is.

Mivel azonban egy történeti kutatás esetében természetesen adódik az igény arra, hogy az előzmények ismeretében is minél messzebbre törjünk, az adatgyűjtést eleve

kiterjesztettem a megtelepüléséig, azaz a vizsgált települések létrejöttéig. (Ez ugyanakkor a végeredményt nemigen befolyásolta, ugyanis csak a 15. század végétől kezdve állnak rendelkezésre olyan adatok, amelyek alapján a vizsgált társadalomnak legalább egy-egy csoportja érdemben ábrázolható.)

A mintavétel, mint említettem, területi alapon történt, amit egyrészt a már említett szempont indokol, vagyis hogy a területi lehatárolás aránylag semleges jellegű (előzetes kutatói kérdésfeltevést a legkevésbé implicál), másrészt praktikus szempontok támogatják (a településekre irányuló keresés kedvező az adatgyűjtés során); és egyáltalán: a szűk léptékű társadalomtörténeti vizsgálatok szakmai hagyományából kiindulva jószerivel adja magát. A kiválasztott terület az ún. öt máramarosi város (Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Sziget). Öt csoportos település a Kárpát-medence északkeleti részén, a Tisza legfelső szakaszának aránylag zárt medencéjében, a folyó partján. (Az első három ma Ukrajnához, az utóbbi kettő Romániához tartozik.) Ez a minta nem csupán a saját civilizáció körébe esik a jelzett időszakot tekintve, hanem ráadásul döntően a saját etnikum alkotta a terület lakosságát akkoriban. Utóbbi körülményt szerencsésnek tartom, sőt az motivált is, abból a gondolatból kiindulva, hogy a kulturálisan és intézményesen elkülönült magyar társadalomtudománynak továbbra is sajátos feladata a magyar társadalom történelmének köréből származó anyag feltárása, az eredmények „szállítása” a tágabb kört érintő tudományos diskurzusokhoz.

A kutatás menete során azután valóban ki is emelkedett egy ilyen kérdés, amely körül a korábbi évtizedekben bőséges szakmai hagyomány képződött a történettudományban, és amelyhez jelen dolgozat is csatlakozni igyekszik a tárgyával kapcsolatban feltárt adatok tanulságaival. Ez a rendi Európában a 16. század végétől megfigyelhető társadalmi átalakulás problémaköre. A dolgozat első sorban ennek megértéséhez kíván esettanulmányként szolgálni.

II. A minta

Településeink a Kárpát-medence peremterületeinek a magyar állam keretei között, a 13–14. században végbement megszervezése során jöttek létre, közelebbről 1300 körül.

Ennek megfelelően az öt város lakossága eleve a rendi berendezkedés keretei között helyezkedett el, hiszen az a megtelepülés idejére lényegében uralkodóvá vált a latin világban. Csupán sporadikusan jelentek meg a rendiség még meglévő kialakatlanságai mellett továbbélő elemek a megelőző társadalmi berendezkedésből. Az említett, bennünket érdeklő társadalmi átalakulás kiindulópontjaként számunkra egyébként is csak a rendiség lényeges.

Az öt település társadalma, lakosságának összetétele a következő főbb sajátosságokat mutatta ebben az időben, elsődlegesen foglalkozási alapon:

- harcosok, és következésképp nemesi státusban lévők nem éltek a városokban, csak az uradalom esetleges magánbirtokosai;
- a helyi egyházi társadalom kizárólag világi alsópapságból állt; a világi alsópapság mögött az uradalmi központban, Huszton egy meglehetősen kiterjedt intézményi háttér állt (két egyház, ezek közül a tekintélyes javadalommal, köztük jobbágybirtokkal is ellátott főplébániához jónéhány oltárigazgatóság kapcsolódott);
- a dolgozók csoportja (azaz a társadalomnak a szűk egyházi renden kívüli teljessége) Szigeten döntően iparosokból és kereskedőkből állt, de a merkantilok aránya és/vagy foglalkozási ágak szerinti változatlansága még a meghatározóan paraszti jellegű Huszton, Viskén és Técsőn is felülmúlta a falvak képviselte nagy átlagot; így összességében az iparos–kereskedő csoport felülreprezentált;
- a merkantil társadalmon belül ugyanakkor az importáru- (vegyes-, boltos) kereskedői foglalkozás igen gyengén, a kereskedelmi lánc alsó szintjének szereplőivel képviseltette csupán magát, még Szigeten is, vagyis teljesen hiányoztak településeink társadalmából az ebben az ágazatban működő távolsági kereskedők;

- a dolgozói társadalom eredetileg teljes egészében jobbágyrendű volt, a szabad városi státus elérésének lehetőségétől még Sziget is messze esett;
- a jobbágystátuson belül ugyanakkor ritka magas szintű előjogok jellemezték a helyi dolgozói társadalmat (az úrbéri státus, az úrbéri birtokjog és a haszonvételek terén)
- a települések területén, ill. közvetlen környékükön működött egy másik, sajátos körben gazdálkodó nagyüzem is, a máramarosi sókamara, amely 1435 óta a huszti várbirtokhoz tartozott; a bányák Huszt, Técső és a Szigettől nem messze fekvő Felsőróna határában voltak, de a 15–16. század fordulójától már csak az utóbbi bányát művelték; a bányaüzemnek köszönhetően egy széles és jellegében speciális bérmunkás- (később pedig tisztviselői) réteg volt jelen a városok közül többnek a társadalmában (amelyek ti. az aknákhöz aránylag közel feküdtek, azaz eredetileg az említett három városban, majd a huszti és técsői aknák felhagyása után már csak Szigeten, Hosszúmezőn és Técsőn);
- településeink birtokszerkezete rendkívül egyoldalú volt: a helyi közrendűek valamennyien egyetlen földesúr, a huszti várbirtok mindenkori tulajdonosának függőségébe tartoztak.

Ennek a mintának a fő előnye szempontunkból, hogy megfelelően képviselve vannak az iparosok és kereskedők (itt bizonyos jelenségek megfelelő kibontakozása szempontjából nem is feltétlenül hátrány a felülreprezentáltság), továbbá hogy a dolgozók jobbágystátusban voltak, ami a bennünket majd érdeklő szempontjából sokkal jellemzőbb átalakuláson esett át, mint a szabad városi státus. A legfőbb hátrány a nemesek hiánya lenne, akiknek a státusa még a jobbágyokénál is fontosabb számunkra. Ám ezt a hiányt pótolja, hogy a 15. század második felétől, majd még szélesebb körben a 16. század végétől megindult a közrendű lakosság egyes csoportjainak nemességszerzése, ami a státussal kapcsolatos változásokat számunkra láthatóvá teszi.

Településeinket, a fenti jellemzőkkel leírható lakosságuk után, városoknak tekintették már a kortársak is, azon belül pedig mezővárosoknak.

III. Módszerek

A kutatás során ugyan nem utasítottam el más típusú forrásokat sem, világos azonban, hogy az adatok elsöprő többsége szövegekből, közelebbről iratokból volt várható. Az ebből fakadó alapvető történeti módszeren túlmenően csupán kevésbé egzakt jelleggel lehet módszertani elvekről beszélni. Jobbára csak úgy, ha az adatok elrendezésének bizonyos, olykor csaknem magától adódó lehetőségeit tételezzük sajátos módszerként elvonatkoztatva. Ezen a

szinten említhető az ún. *record linkage*, amelyre a dolgozat is jelentős mértékben épít. (Voltaképpen arról van szó, hogy a társadalomnak egy megfelelő jellemző alapján vett egységeit – a társadalomtörténetben bevett gyakorlat szerint a családokat, ill. háztartásokat – egyedileg kezeljük, a család-, ill. háztartásfő neve alapján egyedileg nyilvántartva, és ezekhez az egyedi egységekhez rendeljük hozzá az összes többi adattípust: foglalkozást, rendi állást, jövedelmet, vagyont, tisztségviselést stb. A gyakorlatban ez tulajdonképpen az egyes társadalmi jelenségekhez rendelt családtörténetek, család- és háztartásszintű egyedi példák formájában jelentkeznek.)

Tágabb értelemben a módszertan kérdéséhez tartozik az adatállomány egészének rendezésére kialakított séma, amely végül a mondandó mint szöveg felépítésében jelentkezik. A dolgozat felépítésének gerincét a rendi társadalom mint fennálló intézményrendszer és az azon bekövetkezett módosulások szembeállítása képezi, ahol a hangsúly az utóbbin van. (A rendi berendezkedés vizsgálata voltaképp csak ehhez szolgál háttérként.) A változások két hullámban zajlottak: egyfelől a 15. század második felétől, másfelől a 16. század végétől, amely két jelenségcsoport fajsúlya között a dolgozat éles különbséget tesz az utóbbi javára, voltaképp csak ezt állítva szembe egyenrangúan a korábbi állapottal. A két ellentétes logikájú (ha úgy tetszik, statikus és dinamikus) oldalhoz a társadalmi jelenségek tárgyalásának két ellentétes logikája tartozik. A kialakult rendi társadalom mint megelőző állapot bemutatásánál az elvont intézményrendszer játssza a vezető szerepet. Ennek a háttérnek az ismeretében adok képet a vizsgált társadalmi csoport tagjairól, az öt

város valóságos lakóiról. A rendiség deformációinak tárgyalásánál viszont a cselekvő emberek lépnek az első helyre, azaz a mobilitási jelenségek. Az egyes mobilitási jelenségekkel együtt mutatom be a társadalmi intézményrendszer, azaz a normák és az emberi kapcsolatok, közösségek változásait, végigmenve tehát egy-egy ilyen „változási szektor” teljes vertikumán.

IV. Eredmények

1. A dolgozat általános szemléleti tanulságai közül e helyütt egyet szeretnék kiemelni, éspedig azt, hogy a társadalmi csoportképzésnél még a rendiség körülményei között is a foglalkozási szempont az elsődleges. Még ebben a személyi státusok oly drasztikus különbözőségéről ismeretes berendezkedésben is csak foglalkozási alapon kapjuk azokat a társadalmi csoportokat, amelyek a lényegileg azonos életmódot folytató embereket tömörítik, és elválasztják egymástól azokat, akiket eltérő életforma jellemez. És foglalkozási kritériumok alkalmazásával kapjuk azokat a csoportokat, amelyek között a dinamikus oldal előtérbe kerülésekor az eredendő változások lezajlottak.

2. A dolgozat, mint említettem, először a rendi berendezkedés helyi alakzatát és a városainkat ez idő tájt lakó embereket mutatja be, mintegy az alább tárgyalandó társadalmi változások háttereként.

A rendi normarendszer bemutatásából elsősorban azok az elemek érdekesek, amelyek helyileg sajátosak voltak és egyúttal helyi adatok alapján megfelelően adatolhatóak. Itt mindenekelőtt a dolgozói–vállalkozói foglalkozási csoporthoz kötődő alapvető normákról van szó: a jobbágystátusról, a haszonvételekről és egyes vagyoni jogi normákról (birtokforgalom). Ezeknek a normáknak a dolgozatban egy olyan összefüggő csoportja bontakozik ki, amely a közrendűi–jobbági társadalmon belül kimagaslóan kedvezőnek számított, és amelyet csak egy tetemes részben iparosokból és kereskedőkből álló, továbbá királyi birtokon a korai időszakban (13–14. század) megtelepült közösség tudott elérni.

A dolgozat a helyi társadalom szereplői közül egyfelől az uradalomról és az uradalom által alkalmazott bér munkásrétegről (különösen a sóvágókról) tud részletes képet adni mindenekelőtt a Habsburg fennhatóság időszakaiból fennmaradt kimagasló forrásanyag segítségével. A sokkal töredékesebb irattörökséget hátrahagyó önállókról (és vállalkozókról) az egyetlen rendelkezésre álló összeírás, az 1600-as urbárium részletes elemzése alapján lehet átfogó képet nyerni. Ezt sikerült néhány családtörténeti töredékkel kiegészíteni. (Különben az 1600-as urbárium is az említett Habsburg kincstári forrásanyaghoz tartozik.)

3. A 15. század végétől kezdődő korszak változásai sejtetően két fő lakosságcsoporthoz érintettek, melyek közül azonban csak az egyiknek (ill. azon belül is csupán egy jellegzetes, kiemelkedő alcsoportnak) a mozgása követhető nyomon a forrásokban.

A 15. század második felétől a 17. század elejéig szembetűnően nagy számban kerültek ki városaink társadalmából olyan közrendű származású írástudó szolgálattevők, hivatalnokok (többnyire királyi szolgálatban), akik eme érdemeikkel személyes nemességet, ehhez rendszerint teleknemességet és olykor jobbágybirtokot is szereztek. Ha nem, maguk próbáltak készpénztartalékaikra építve régi nemesektől jobbágyokra szert tenni, ami szintén sikerült többüknek is (zálogjogon).

A dolgozatban ki tudtuk mutatni, hogy ez a csoport milyen szélsőséges egyoldalúsággal kötődik a merkantil társadalomhoz mint a dolgozói csoportnak a parasztsággal szembeni másik nagy alcsoportjához. Azaz: a közrendből felemelkedett hivatalnokok iparos és kereskedő apák gyermekei voltak, szinte kizárólag Szigetről. Már ez is utal a korszak másik társadalmi jelenségére (a világi értelmiség előretörésén kívül), éspedig a piac népének, azaz az iparosoknak és kereskedőknek, az ipari-kereskedelmi önállóknak és vállalkozóknak a korábbihoz képest jelentős anyagi felívelésére.

4. Ezek után érkezünk el a dolgozat középpontjában álló problémához, a 16. század végétől tapasztalható változási jelenségekhez, amelyet a dolgozat felépítésének logikáját követve foglalunk össze tömören.

A 16. század végétől nagyjából 1700 tájáig szembetűnően nagy számban szereztek közrendűek nemességet. A folyamat megértése csakis típusok kialakításán keresztül történhet.

Az iparosok és kereskedők körében a folyamat igen korán, mintánkban az 1580-as években kezdődik, tömeges korszaka a 17. század elején le is zárul, noha a merkantil társadalom a későbbi évtizedek nemességszerzői között is folyamatosan képviselteti magát. Az armálisszerzés előtt megnyíló különleges alkalmakat az iparosok–kereskedők is kihasználták (különösen 1612–1613-ban), egyébként azonban körükben döntő túlsúlyban vannak az egymástól független alkalmi nemességszerzések.

A parasztok ellenben jellemzően egyes kitüntetett időszakokban, rövid időközökkel, hullámszerűen váltottak nemesleveleket. Ezek az időszakok aránylag késeiek, paraszti túlsúly csak az 1670 és az 1700 körüli lökésszerű nemességszerzési időszakokat jellemzi.

A harmadik csoportot a nagyúri szolgálattevők képezik. Közöttük a korábbi korszakhoz képest erősen lecsökkent az írástudói (hivatalnoki) állásokat betöltők aránya, ugyanakkor „munkáltatóként” megnövekedett a nagybirtok szerepe.

A nemességszerzések elburjánzásával párhuzamosan a nemesi státus jócskán enerválódott. Az alkalmasint legjelentősebb változás aránylag későn következett be: az uralkodó részére történő adózás repartíciós rendszere keretében (vidékünkön 1685-től) a nemesség ténylegesen teherviselővé vált, még ha az adót saját intézményeik is vetették ki a nemesekre. Erre a lépésre a terhek rendkívüli mértéke kényszerítette rá a nemességet, miáltal ti. a közrend egymagában képtelen volt az uralkodó anyagi igényeinek teljesítésére.

Minthogy az újdonsült nemesek többsége addigi foglalkozásánál megmaradt, a nemességnek hovatovább a többségét dolgozók (iparosok, kereskedők, parasztok) alkották. Körükben a munkás életforma és a nemesség összeegyeztethetősége vált normává, amit a dolgozói foglalkozásra kifejezetten utaló címerek is tükröznek.

Ezek az emberek már inkább szabadulni akartak a személyes hadviselési kötelezettségtől, a nemesség legfőbb addigi sajátosságától. 1637-ben erre a vármegye nemessége uralkodói privilégiumot nyert (zsoldoscsapat kiállítását vállalva hadfelkelés idejére). Végül a megye 1685-ben a Habsburg állandó hadsereg védelme alá került, innentől ténylegesen már alig fordult elő, hogy fegyverbe hívják a nemesi felkelést.

Az újnemeseknek ott sikerült kiszabadulniuk a települési magisztrátus (azaz praktikusán a közrendűek) joghatósága alól, ahol az iparosok és kereskedők (azaz a korai és tömeges nemességszerzők) meghatározó pozícióban voltak, valamint az uradalmi központban (tehát Szigeten, Huszton és az előbbi városhoz szorosan kötődő Hosszúmezőn). Ellenben a két parasztváros, Técső és Visk magisztrátusa fenntartotta a joghatóságát a nemességszerző helyiek felett, ami a gyakorlatban közrendűek ítélkezését jelentette.

Szigeten, Hosszúmezőn és Huszton a nemesek, miután az egykori egységes települési magisztrátus hatalma alól kiszabadultak, települési közösségi szervezetet létesítettek, és ennek joghatósága alá adták magukat. A vármegye után tehát még egy alacsonyabb szintű szervezet ékelődött be a nemesek és eredetileg kizárólagos joghatóságuk, a király közé, még hozzá ugyanazon okból (ti. a

nemesség maga volt érdekelt abban, hogy a pereit legalább részben helyben, ill. saját kebelén belül intézhesse).

Az uradalom azoktól, akik csak személyükben lettek nemesek, de továbbra is az uradalom telkén laktak, úrbéres terhet szedett (bár a közrendűekkel szemben tőlük csak készpénzt). A nemesek felett az úriszék számára is ebben az időben kötött ki a földesúr részleges joghatóságot. Az öt városi nemesek körében ugyanakkor nem volt jellemző az örökös jobbágyi leköteleződés (lévén hogy a dolgozói társadalom jövedelmi-vagyoni elitjéről és nagyúri szolgálattevőkről van szó).

A nemesség belső egysége eközben minden addiginál súlyosabban csorbult. A jobbágybirtokos nemesek rövid idő után kihúzták magukat a repartíciós adózás alól. Ezzel a két kategória tartósan és lényegileg elkülönült személyi státussá vált, helyi szinten is, amely később más vonatkozásokban is jelentkezett.

A hazai rendi berendezkedésben ismert várnemesi jogállást az öt városban szintén a korszak nemességszerzési törekvéseivel összefüggésben, 1612-ben jelent meg, de az érintett csoport rövidesen felszívódott más státusokban.

A tömeges nemességszerzés magával hozta a nemesség szerzősmódjainak korlátozását (manumissio), a nemesség körüli bizonytalanság elharapódzását (álnemesek stb.) és a nemességvizsgálatokat.

Egy ilyen nemességvizsgálat deponáltjaiból lettek az első öt városi földesúri hajdúk (1624), miután mozgalmat indítottak, hogy ne kelljen visszatérniük a közönséges jobbágyok közé. Ez a státus

teljesen új volt, egy akkor kötött szerződés alakította ki a kereteit. A hajdústátus mindig is a nemesség és a jobbágyság helyzetének alakulásától függött, és miután 1700 körül számos hajdú tudott nemességet szerezni, 1702-ben pedig jelentősen javult az öt városi jobbágyok helyzete, a hajdústátus pár éven belül elhalt. A hajdúságot jelentős részben szintén iparosok alkották.

Akik még ezt a státust sem tudták elérni, azoknak a számára a szabados jogállás jelenthetett némi kiemelkedést a jobbágyságon belül. Míg korábban ez az állapot csupán a sókamarai szolgákra terjedt ki, korszakunkban az uradalommal együttműködve kivívta magának néhány iparos is, a foglalkozásuknak megfelelő feltételekkel (iparosmunkával teljesített úrbéri szolgálat). 1702 után ez a státus is értelmét veszítette.

Maga a közönséges jobbágyi állapot eközben hatalmas változásokon esett át. A terhek súlyosan megnövekedtek, bejött a robot, kialakult az úriszék és legkésőbb ekkor megszűnt a városok joga az uradalmon kívülre, Nagyszőlőshöz való fellebbezésre. A személyes szabadságot (költözési jogot) ellenben nem korlátozták. Az öt városi jobbágyok 1696-ban, a korra oly jellemző kitekért jogértelmezésekkel elkeseredett harcot indítottak a földesúr ellen, ami 1702-ben summára bocsátásukhoz vezetett (egyösszegű készpénzterher mindenféle úrbéri teher megváltásaként).

A lakosság személyi státus szerinti állapotának széttöredezése egy kevésbé tagolt szinten a közösségi szervezet bomlásához is elvezetett. A nemesek, mint szó esett róla, Huszton, Szigeten és Hosszúmezőn teljesen kiváltak a települési közösségből,

és saját közösséget alkottak. A hajdúk joghatósági elkülönülése részleges volt a közrenden belül, de ehhez szintén saját (bár igen egyszerű) közösségi szervezet tartozott. A hajdúközösség néha a közrend és a nemesség melletti harmadik tényezőként lépett fel. Az iparos szabadosok a munkavezetés erejéig alkottak szervezett közösséget.

A változások következő aspektusát a foglalkozási szerkezet képezi. A 16–17. század fordulója körüli évtizedekben a dolgozók leggazdagabb és legszerencsésebb, rendkívül szűk rétege a nemességszerzésen túl megcélózta és elérte a jobbágybirtokos (járadékos) státust. Erre csak egy vékony foglalkozási csoportból ismerünk példákat, az állattenyésztő vállalkozó iparosok közül (akiknek ti. már iparáguk is kötődött az állattenyésztéshez). Sokkal nagyobb arányban sikerült birtokos nemessé válniuk a nagyúri szolgálattevőknek.

A járadékos üzemeknek nem csupán a száma gyarapodott, hanem a csúcson elhelyezkedő gazdaságok mérete is. Ez mindenekelőtt az uradalmi gazdaságon tanulmányozható, amelyet a dolgozat részletesebben bemutat. Az alapvetően járadékos gazdaságok fokozták jelenlétüket a vállalkozói tevékenység területén is, egyre nagyobb mértékben szorítva ki onnan a közrendű önállókat és vállalkozókat (az uradalom pl. börgyártó üzemet létesített a 17. század végén).

A nagyüzemek előretörése még a munkajáradék fokozódása mellett is egyre több bér munkát igényelt, amelyre – az alább tárgyalandó vagyoni változások miatt – bizonyos mértékig a munkáskéz is adva volt, a népesség csökkenése ellenére. Így a

nagyüzemi gazdálkodás fokozódásának folyamata természetesen tükröződött a bér munkások társadalmi súlyának növekedésében is.

Így tehát mindkét oldalról szűkült az önálló–vállalkozói réteg, amelyen belül a piacviszonyok beszűkülésével párhuzamosan valamelyest visszaesett az iparosok aránya.

Ennek a rétegnek a súlyosbodó helyzetét jelzi, hogy szaporodtak az őket érintő, belső viszonyaikat szabályozó foglalkozási normák: az érintett társadalmi szereplők egyre inkább igényelték a normatív szabályozást a piac felosztásában, hogy ezáltal szorítsák ki versenytársaik egy részét. Az öt város története során ebben a korban érezték először szükségét egyes – kézműipari jellegű – foglalkozási csoportok, hogy szervezett közösséget, céhet hozzanak létre.

A fenti folyamatok végül erősen kihatottak a vagyoni viszonyok polarizálódása felé, ami a jövedelmi viszonyok polarizálódását tükrözi. A földbirtok – rendi relációban – a közrendűektől vándorolt tömegesen a nemesekhez, méghozzá jellemzően a birtokos (járadékos, jobbágytartó) nemesekhez. Ez a folyamat sértette az uradalom érdekeit is, ami az úrbéres birtokjog korlátozásához vezetett.

A változások tehát összehasonlíthatatlanul átfogóbban érintették a társadalmat, mint azok, amelyek a 15. század második felében indultak meg. Ennek keretében a társadalmi intézményrendszer deformációja is sokkal átfogóbb volt, és alapjaiban érintette a rendi berendezkedés legsajátabb elemét, a nemesi státust. Az emberek – megélhetési okoktól hajtva – olyan mértékben és módon

éltek (vissza) a rendiség kínálta eszközökkel, mint azelőtt soha, és kiváltképpen a nemességgel. Ez a folyamat tekinthető a rendiség első átfogó megrendülésének, amelyet azután az – a vizsgálat tárgyát képező jelenségek időkeretein kívül – már nem is élt túl.

Tanulmányok:

1. *Máramarossziget mezőváros helyrajza és társadalma 1600 táján.* In: Diszciplínák határain innen és túl (Fiatal Kutatók Fóruma 2. – 2006). Szerk.: Balogh Margit. MTA Társadalomkutató Központ, Bp., 2007. 427–445.
2. *A máramarosi só kereskedelmének útvonalai a 16. század közepén.* Történelmi Szemle 50. (2008) 11–37.
3. *Az öt máramarosi város lakosságának elnemesedése a 17. században.* Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv 3. (2008) 95–110.
4. *Von der Spitze der Selbständigkeit an die Schwelle der „Rentnerschaft“. Der Weg einer Unternehmerfamilie an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert.* Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai“ 12. (2009) 215–238.
5. *A máramarosi sókamara igazgatása és gazdálkodása a Szepesi Kamara fennhatósága idején (1600–1604, 1614–1615).* Revista Arhivei Maramureșene 2. (2009) 31–81.
6. *A máramarosi sókamara személyzete 1600 táján.* Revista Arhivei Maramureșene 3. (2010) 41–80.
7. *Egy sókamarai hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák.* In: Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk.:

Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2012. 459–469.

8. *A nemesi státus változásai az öt máramarosi városban a 16. század végétől.* In: Kor – szak – határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800). A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Közép- és Koraújkori programjának I. konferenciája. Szerk.: Fedeles Tamás, Font Márta, Kiss Gergely. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013. 203–210.

Előadások:

1. „Máramarossziget mezőváros helyrajza és társadalma 1600 táján”. Diszciplínák határain innen és túl. Fiatal kutatói fórum. Az MTA Társadalomkutató Központ és az MTA Társadalomtudományi Főosztály konferenciája. Budapest, 2006. május 5.
2. „Az öt máramarosi város lakosságának elnemesedése a 17. században”. Polgári elit – polgári kapcsolatok – polgári tér (Magyar városok a középkorban és a kora újkorban). Budapest Főváros Levéltárának és az Urbs – Magyar Városthörténeti Évkönyv szerkesztőségének és szerkesztőbizottságának Levéltári Napja. Budapest, 2006. november 13.
3. „Változások a magyarországi mezővárosi társadalomban a 17–18. században. Az öt máramarosi város példája”. Fiatal